

Andrzej Jarota

Działalność reformatorska Komitetu Starozakonnych (1825–1837)

Łódzkie Studia Teologiczne 21, 99-106

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANDRZEJ JAROTA

Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

DZIAŁALNOŚĆ REFORMATORSKA KOMITETU STAROZAKONNYCH (1825–1837)

W celu opracowania projektów reformy statusu ludności żydowskiej w Królestwie Polskim oraz uruchomienia działalności instytucji koniecznych do właściwego funkcjonowania tej społeczności, dekretami z 22 maja i 3 czerwca 1825 r., car Aleksander I powołał komitet do spraw ludności żydowskiej w Królestwie Polskim. Nazwano go Komitetem Starozakonnych, aczkolwiek skład personalny niekoniecznie odpowiadał przyjętej nazwie – tworzyły go bowiem osoby będące chrześcijanami. Na dyrektora Komitetu powołano Ignacego Zaleskiego. Funkcję asesorów sprawowali hr. Walerian Krasiński¹ i Stanisław Witnicki². Szefem Biura był Jan

¹ Walerian Krasiński (1795–1855), historyk, tłumacz, działacz polityczny. Syn Zygmunta, brat Aleksandra, chorążego w pułku gwardii litewskiej, następnie pułkownika w wojsku rosyjskim. Ojciec Krasińskiego był kalwinem, a on sam był wyznania ewangelicko-reformowanego. Do szkół uczęszczał prawdopodobnie w Kiejdanach, a następnie studiował na Uniwersytecie Wileńskim w latach 1818–1822 filologię, historię i inne przedmioty. Był uczniem J. Lelewela, a kolegą T. Zana i A. Mickiewicza. Od 1822 r. przebywał w Warszawie, był urzędnikiem Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zajmował się sprawami różnowierców i miał wpływ na rozkwit Szkoły Rabinów. Podczas powstania listopadowego Krasiński propagował rozszerzenie powstania na Litwę i Rosję, łącząc z tym nadzieje na stworzenie monarchii ogólnosłowiańskiej. Wysłany do Anglii jako pomocnik powstańczego przedstawicielstwa dyplomatycznego przybył do Londynu 21 IX 1831 r., gdzie osiadł na emigracji. Zmarł w Edynburgu 22 XII 1855 r. Pomnik na jego grobie został ufundowany ze składek emigrantów, z inicjatywy dra Dionizego Wielobyckiego, i wykonany przez rzeźbiarza Jakuba Galla. Zob. M. Paszkiewicz, *Polski słownik biograficzny*, t. 15, Wrocław–Kraków–Warszawa 1970 r., s. 193–195.

² Stefan Witwicki (13 IX 1801 Janów, Podole – 15 IV 1847 Rzym), poeta. Od 1822 r. w Warszawie pracował w Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zwolennik romantyzmu i Adama Mickiewicza. Nawiązał kontakty towarzyskie z warszawskim środowiskiem artystycznym m.in. z K. Brodzińskim, J.B. Zaleskim, F. Chopinem, M. Mochnackim. Uczestnik słynnych posiedzeń w *Dziurce* przy ul. Miodowej w Warszawie. W czasie powstania listopadowego czynnie udzielał się w instytucjach powstańczych m.in. w sekretariacie Rady Ministrów. W 1832 r. udał się dobrowolnie na emigrację do Paryża. Z jego spuścizny literackiej zachowały żywotność wiersze, do których muzykę skomponowali F. Chopin i S. Moniuszko (m.in. *Hulanka – Szynkareczko, szafareczko ...* i *Życzenie – Gdybym ja była słoneczkiem na niebie*). Autor m.in. *Ballad i romansów* (1824–1825) dedykowanych K. Brodzińskiemu, cyklu parafraz *Poezje biblijne* (1830 r.), poematu prozą *Edmund*

Iwaskiewicz, a sekretarzami Stanisław Hoga i Józef Kownacki³. Żydzi nie zasiadali w samym Komitecie. Przedstawiciele wyznania mojżeszowego występowali jedynie jako doradcy Komitetu Starozakonnych⁴, tworząc tzw. Izbę Doradczą Komitetu Starozakonnych. Jej pracą kierował naczelnik Müller (który także nie był Żydem). Członkami byli natomiast przedstawiciele mniejszości żydowskiej: Jakub Bergson, Michał Ettingera-Rawski, Izaak Janasz, Salomon Posner, Henryk Samelsohn (wkrótce zastąpiony przez dr med. Leopolda Leo). Jednocześnie powołani zostali zastępcy członków Izby Doradczej: Salomon Eiger, Józef Epstein, Chaim Halberstam, Abraham Stern⁵, Teodor Toeplitz. Na sekretarza Izby wybrano Jana Glücksberga⁶. Izba Doradza reprezentowała w swym składzie przedstawicieli dwóch grup

(1829 r.) oraz dziennika z okresu popowstaniowego 8 IX 1831–8 VII 1832 *Moskale w Polsce* (1833 r.). – zob. *Encyklopedia Warszawy*, pod red. B. Petrozolin-Skowrońskiej, Warszawa 1994 r., s. 963–964.

³ A. Eisenbach, *Emancypacja Żydów na ziemiach polskich 1785–1870 na tle europejskim*, Warszawa 1988 r., s. 193–194.

⁴ R. Szmulewicz, *Dzieje Komitetu Starozakonnych w Warszawie 1825–1837* (praca magisterska pod kierunkiem prof. M. Bałabana, Warszawa, kopia znajdująca się w archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie, w katalogu: prace magisterskie do 1939 r., Nr 117/1), s. 18.

⁵ Abraham Jakub Stern, pseudonim: Miłośnik literatury (urodziny między 1762 a 1769–1842), zegarmistrz, mechanik samouk, wynalazca. Urodził się w Hrubieszowie w ubogiej rodzinie żydowskiej, był synem Jakuba. Stern otrzymał tradycyjne wykształcenie religijne. W Hrubieszowie wyuczył się zawodu zegarmistrzowskiego i pracował jako zegarmistrz. Wykazywał zdolność do mechaniki precyzyjnej oraz do wynalazków związanych z mechanizmem zegarów. Wiosną 1811 r. Stern wysłał list do Stanisława Staszica, prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk, z informacją o wynalezionej przez siebie „machinie rachunkowej” oraz prośbą o pomoc finansową na jej udoskonalenie. To spowodowało, iż Staszic sprowadził Sterna do Warszawy i objął go opieką. Konsekwencją tego było podjęcie przez Sterna studiów matematycznych, fizycznych, astronomii, mechanice i językach obcych oraz pogłębiał wiedzę talmudyczną. 8 II 1817 r. Stern został jednomyślnie wybrany na członka korespondenta Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W tym czasie uczestniczył w inspirowanych przez Staszica dyskusjach nad organizacją szkolnictwa dla młodzieży żydowskiej. Od 1818 r. Stern był zastępcą prezydującego w Dozorze Szkół Elementarnych dla osób wyznania mojżeszowego. Miał też objąć funkcję dyrektora Szkoły Rabinów, której otwarcie władze Królestwa Polskiego planowały w 1818 r. Jednak w wyniku protestów ortodoksyjnych Żydów nie otwarto Szkoły Rabinów w 1818 r. Od 1822 r. Stern pełnił funkcję referenta, a od 1825 r. przewodniczącego Komitetu Cenzury ksiąg i pism hebrajskich. Około 1825 r. powołano Sterna na zastępcę Izby Doradczej przy Komitecie Starozakonnych. Reskryptem Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 15 IX 1826 r. otrzymał Stern nominację na dyrektora Szkoły Rabinów w Warszawie oraz nauczyciela Talmudu i nauki moralnej, ale w memoriale z 9 XI 1826 r. skierowanym do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Stern zrezygnował z tych funkcji. W 1827 r. Stern wynalazł maszynę do żęcia zboża. 3 I 1830 r. Stern został wybrany jako pierwszy Żyd na członka czynnego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Zmarł 2 II 1842 r. w Warszawie, w domu przy ul. Królewskiej 45. Został pochowany na cmentarzu żydowskim na Bródnie. Stern pozostawił liczną rodzinę bez żadnego majątku. – zob. E. Orman i M. Osiecka, *Polski słownik biograficzny*, t. 43, Warszawa–Kraków 2004–2005 r., s. 451–454.

⁶ Jan Glücksberg (1784–1859), księgarz, nakładca, drukarz. Znawca literatury hebrajskiej, polskiej, niemieckiej i francuskiej. Tłumacz. Autor prac dotyczących Warszawy. Opracował m.in. wydany w 1827 r. *Przewodnik Warszawski*, o którym u Sobieszczańskiego czytamy: „pierwszy przewodnik stołecznego miasta Warszawy”. Już w latach młodości Jan Glücksberg został powołany przez ówczesną Komisję Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do sprawowania obowiązków obrońcy Żydów przy Sądzie Apelacyjnym, które pełnił przez 8 lat. W 1838 r. Rada Administracyjna Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego zawarła z Ja-

mieszczanstwa żydowskiego: z jednej strony grupę ludzi zupełnie zasymilowanych, którzy porzucili tradycyjny ubiór i kształcili dzieci w świeckich szkołach publicznych, z drugiej grupę ludzi przywiązanych do religii i tradycji, chociaż wykształconych w naukach nie tylko judaistycznych, ale także świeckich.

Głównym celem Komitetu Starozakonnych było przejrzenie całego prawodawstwa obowiązującego w Królestwie Polskim, a dotyczącego Żydów oraz przedstawienie swojej opinii oraz wniosków, co do potrzeby modyfikacji obowiązującego prawa i opracowanie nowej ustawy regulującej status ludności żydowskiej. W trakcie swoich prac Komitet Starozakonnych przyjmował również skargi, zażalenia i prośby od ludności żydowskiej, dotyczące wszelkich kwestii nurtujących tę społeczność⁷. Jednak działania Komitetu Starozakonnych odnosiły się głównie do trzech priorytetów: podniesienia kultury miejscowych mas żydowskich, polepszenia ich bytu materialnego, wreszcie nadania praw obywatelskich ludności żydowskiej w celu integracji tej grupy społecznej z resztą społeczeństwa Królestwa Polskiego⁸.

Dyrektor Komitetu Starozakonnych Ignacy Zaleski uznał, iż reformę statusu ludności żydowskiej Królestwa Polskiego należy podzielić na dwa etapy:

W celu wstrzymania szkód, jakie Żydzi wyrządzają krajowi i mieszkańcom, należy ich zawrócić z dotychczasowej drogi zarobkowania, polegającej m.in. na rozpijaniu chłopstwa przez prowadzenie działalności propinacyjnej. Tę część reformy i środki zmierzające do jej realizacji nazwano reformą tymczasową.

Drugą o wiele ważniejszą przeszkodą jest religia żydowska oparta na Talmudzie. Mentalność talmudyczną można usunąć jedynie poprzez właściwe ucywilizowanie społeczności żydowskiej. Środki użyte do realizacji tego postulatu określano jako reformę radykalną.

Po pierwszym roku pracy Komitet Starozakonnych doszedł do wniosku, iż gruntownej reformy Żydów nie można będzie dokonać w krótkim czasie, w związku z tym przyjął strategię złożoną z dwóch części:

- pierwsza, która obejmowała projekty, mające zapobiec szkodliwym wpływom ludności żydowskiej w społeczeństwie, a także projekty mające na celu poprawienie losu tej grupy etnicznej;
- druga, która obejmowała projekty edukacyjne, mające na celu zaszczepienie „moralnej oświaty” młodszemu pokoleniu Żydów⁹.

Istotnym zadaniem Komitetu Starozakonnych stała się też reforma rabinatu i związana z tym kwestia nauczania przyszlých rabinów. Podjęto ją jako kontynuację wcześniejszych prac realizowanych przez władze Królestwa Polskiego, które

nem Glücksbergem umowę, która zobowiązywała go do dostarczania dla bibliotek szkolnych książek z księgarń rosyjskich oraz stworzenia w Warszawie publicznej „biblioteki do czytania”. Tłumaczył też sporo druków rządowych oraz książek w języku polskim, rosyjskim i francuskim. Jan Glücksberg poza pracą zawodową brał żywy udział w wielu organizacjach społecznych, przede wszystkim jako członek zarządu Gminy Starozakonnych i Rady Opiekuńczej Szpitala Starozakonnych w Warszawie. W czasie powstania listopadowego 1831 r. należał do Stołecznej Gwardii Narodowej, zob. H. Kroszczor, *Kartki z historii Żydów w Warszawie XIX–XX w.*, Warszawa 1979 r., s. 63–64.

⁷ A. Eisenbach, *Emancypacja Żydów...*, s. 193–194.

⁸ D. Kandel, *Żydzi w roku 1812 – Żydzi w Królestwie Polskim po 1831 r.*, Warszawa 1910 r., s. 547.

⁹ R. Szmulewicz, *Dzieje Komitetu Starozakonnych...*, s. 24–25.

już w 1818 r. zdecydowały o powołaniu Szkoły Rabinów. Jednak decyzji tej nie wykonano zaraz, tłumacząc się brakiem środków finansowych. Brak rozpoczęcia działalności przez Szkołę Rabinów już w 1818 r. być może wynikał także z faktu niechęci części urzędników do tworzenia państwowej instytucji edukacyjnej dla ludności żydowskiej¹⁰. Postulat utworzenia Szkoły Rabinów uzyskał akceptację Izby Doradczej, działającej przy Komitecie Starozakonnych, która sprzeciwiała się jedynie finansowaniu tej placówki oświatowej ze składek ludności żydowskiej. Izba Doradcza twierdziła, iż [...] *na teraz spodziewać się nie można, by Izraelici z własnych swych składek mogli utrzymać szkoły, gdyż 9/10 części ich ludności w nędzy zostaje [...]*¹¹. Ostatecznie kwestia sposobu finansowania Szkoły Rabinów została ustalona w ukazie carskim z 23 marca 1826 r., w którym ustanowiono opłatę biletową w wysokości 1 złotego polskiego za jeden dzień pobytu w Warszawie Żyda niebędącego mieszkańcem tego miasta. Środki finansowe zdobyte z tego podatku przeznaczano na finansowanie Biura Komitetu Starozakonnych oraz Szkoły Rabinów¹². Przytoczony sposób finansowania szkolnictwa żydowskiego obowiązywał do 1836 r. Wówczas postanowieniami Rady Administracyjnej z 11 i 23 grudnia 1836 r. dochody z opłaty biletowej trafiały bezpośrednio do budżetu miejskiego¹³. Tak więc Szkoła Rabinów, dzięki zabiegom Komitetu Starozakonnych oraz pozytywnej odpowiedzi władz Królestwa Polskiego, rozpoczęła działalność w 1826 r.

Tworząc Szkołę Rabinów, Komitet Starozakonnych określił program nauczania, na który składały się:

- wykłady Biblii, Myszny i Talmudu z ksiąg oryginalnych, obejmujących zasady wiary możeszowej;
- wykłady: języka hebrajskiego, polskiego, historii powszechnej, historii polski, geografii, matematyki i nauk przyrodniczych.

Nauka w Szkole Rabinów miała trwać 6 lat. Osoby, które ukończyły edukację w tej placówce oświatowej, nabywały prawo do piastowania funkcji rabinów¹⁴. Po pierwszym roku istnienia Szkoły Rabinów, do której uczęszczało 40 uczniów, odbył się publiczny egzamin w obecności ministra i wyższych urzędników Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Poziom wiedzy zdobytej przez kandydatów na przyszłych rabinów w krótkim okresie istnienia szkoły uznano za zadowalający. 2 listopada 1827 r. rozpoczął się drugi rok nauki w Szkole Rabinów. Do programu nauczania dodano język francuski oraz niemiecki¹⁵.

Działalność Komitetu Starozakonnych doprowadziła do powołania 1 maja 1828 r., na Uniwersytecie Warszawskim, czteroletniego kursu starożytności hebrajskiej. Na kursie nauczano języka hebrajskiego i literatury rabinicznej. Kurs ten

¹⁰ M. Wodziński, *Władze Królestwa Polskiego wobec chasydyzmu – z dziejów stosunków politycznych*, Wrocław 2008 r., s. 94.

¹¹ I. Schiper, *Dzieje handlu żydowskiego na ziemiach polskich*, Warszawa 1937, s. 389.

¹² H. Nussbaum, *Szkice historyczne. Z życia Żydów w Warszawie od pierwszych śladów pobytu ich w tem mieści do chwili obecnej*, Warszawa 1881 r., s. 145–148.

¹³ J. Kirsztot, *Prawa Żydów w Królestwie Polskim*, Warszawa 1917 r., s. 192.

¹⁴ H. Nussbaum, dz.cyt., s. 145–148.

¹⁵ Tamże, s. 148.

przeznaczony był dla młodzieży katolickiej, która w przyszłości miała zajmować stanowiska urzędnicze odpowiedzialne za nadzór nad ludnością żydowską¹⁶.

3 czerwca 1826 r., za zgodą Stanisława Grabowskiego, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego¹⁷, Komitet Starozakonnych zwrócił się do Komisji Wojewódzkich (instytucji sprawujących w imieniu rządu władzę w województwach) z prośbą o nadesłanie listy światłych Żydów, którzy będą składać dezyderaty i wnioski, mające na celu poprawę sytuacji społeczności żydowskiej danego województwa lub Królestwa Polskiego. Z tych list Komitet Starozakonnych wyznaczył po dwie osoby z województw: sandomierskiego, krakowskiego, kaliskiego, lubelskiego, podlaskiego, płockiego i augustowskiego na korespondentów Izby Doradczej działającej przy Komitecie Starozakonnych. Przekazanie opinii i wniosków przez wyznaczonych korespondentów spowodowało, iż Komitet Starozakonnych nabył stosowny materiał do przygotowywania projektów ustaw określających status ludności żydowskiej w Królestwie Polskim. 21 marca 1828 r. Komitet Starozakonnych złożył na ręce ministra Grabowskiego raport pt. *Dzielo ogólnej reformy Ludu Starozakonnego w Królestwie Polskim*. Następnie raport przekazano cesarzowi. Aleksander I zatwierdził jego osnovę oraz zlecił Radzie Administracyjnej Królestwa Polskiego rozpatrzenie poszczególnych projektów aktów prawnych przygotowanych przez Komitet Starozakonnych¹⁸.

Przygotowując poszczególne projekty reformy statusu ludności żydowskiej, więcej uwag poświęcono reformie moralnej tej społeczności aniżeli wprowadzeniu obywatelskiego równouprawnienia Żydów. Wychodzono przy tym z założenia, iż należy ludność żydowską odciągnąć od zajęć handlowych i skierować do zawodów „użytecznych”. Może to nastąpić poprzez organizowanie osadnictwa rolniczego oraz rozpowszechnienie rzemiosła wśród tej społeczności etnicznej. Oczywiście stało się zakazanie ludności żydowskiej prowadzenia działalności propinacyjnej. W celu większego zmotywowania do działalności rolniczej zapro-

¹⁶ Tamże, s. 148–149.

¹⁷ Stanisław Grabowski (1780–1845) – urodził się w rodzinie Jana Jerzego i Elżbiety z Szydłowskich. Ojcem był prawdopodobnie król Stanisław August. Po powstaniu kościuszkowskim wysłany został do Rzymu w celu zdobycia wykształcenia. Po powrocie do kraju przebywał w Warszawie, a następnie przez rok w Petersburgu. W 1808 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie pracował w Komisji Spraw Wewnętrznych. W końcu 1809 r. został sekretarzem Rady Stanu i Ministrów. W okresie napoleońskim pełnił służbę informacyjno-wywiadowczą na rzecz Francuzów. Po śmierci brata Michała pod Smoleńskiem przeżył nawrót: z zapamiętałego wolterianina przeobraził się w zapalonego kleryka. W początkach Królestwa Polskiego jako poseł pracował w Komisji Administracji Izby Poselskiej. Zwalczał projekty zmian prawa małżeńskiego. W 1820 r. wraz z Janem Tarnowskim opracował w imieniu senatu uwagi o działalności Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. 9 grudnia 1820 r. został nominowany ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W 1825 r. został wojewodą. W początku powstania listopadowego Grabowski schronił się w okolicach Łowicza, w dobrach swojego syna Leona. Stamtąd udał się w Poznańskie. W grudniu 1832 r. powrócił do Warszawy. W 1833 r. został radcą stanu, w 1836 r. kontrolerem generalnym i członkiem Rady Administracyjnej. Zmarł 3 października 1845 r. – zob. W. Gliński, *Reforma kształcenia duchowieństwa diecezjalnego w Królestwie Polskim w latach 1815–1837*, Łódź 2009, s. 145.

¹⁸ A. Eisenbach, *Emancypacja Żydów...*, s. 194–195.

ponowano wprowadzenie ulg o charakterze fiskalnym dla Żydów deklarujących chęć uprawiania roli¹⁹.

Istotnym postulatem reformy statusu ludności żydowskiej było powołanie szkół elementarnych. Liczono, iż nauczanie w tych placówkach oświatowych może przyczynić się do zmniejszenia wpływu Talmudu na młode pokolenie Żydów. Komitet Starozakonnych reprezentował stanowisko, iż w szkołach elementarnych nauka tej księgi judaizmu powinna odbywać się pod nadzorem rządowych władz administracyjnych. Jednocześnie starano się poprzez przekaz treści przedmiotów świeckich doprowadzić do odwrócenia zainteresowania nauczaniem Talmudu. W męskiej szkole elementarnej nauka miała trwać 3 lata, natomiast w żeńskiej – 2 lata. Językiem wykładowym miał być język polski. Żyd bez świadectwa ukończenia wymienionej wyżej szkoły nie mógł zawrzeć w sposób ważny związku małżeńskiego²⁰. W celu zwiększenia kontroli żydowskich publikacji religijnych wskazano na konieczność powołania organu cenzury oraz wprowadzenia nadzoru rządowych władz administracyjnych nad działalnością żydowskich drukarni²¹.

Komitet Starozakonnych zabierał głos w wielu istotnych kwestiach dotyczących życia Żydów w Królestwie Polskim, m.in. urzędzenia rewirów żydowskich w miastach, reorganizacji Dozorów Bożniczych, złagodzenia systemu specjalnych podatków od społeczności żydowskiej. Wysuwał również propozycję ustanowienia urzędów stanu cywilnego dla ludności wyznania mojżeszowego. W celu zbliżenia Żydów do ludności chrześcijańskiej domagano się dopuszczenia przedstawicieli społeczności żydowskiej o odpowiednich kwalifikacjach do zawodów: architektów, inżynierów przy budowie dróg i mostów. Jednocześnie proponowano wprowadzenie 6-letniej obowiązkowej służby wojskowej dla Żydów oraz wskazywano na konieczność dokonania spisu ludności żydowskiej i zmuszenia tej społeczności etnicznej do przybrania stałych nazwisk²².

Mimo tak licznych propozycji reformy statusu ludności żydowskiej w Królestwie Polskim, zgłoszonych przez Komitet Starozakonnych, do momentu wybuchu powstania listopadowego władze rządowe odrzuciły wszystkie dezyderaty zmierzające do liberalizacji przepisów prawa wobec Żydów. Można powiedzieć, iż działalność Komitetu Starozakonnych nie przyniosła żadnych konkretnych rezultatów, nie spowodowała bowiem ani poprawy sytuacji ludności żydowskiej w kraju, ani też nie wprowadziła zmian, które mogłyby przyspieszyć proces integracji Żydów z ludnością polską²³. Na uwagę zasługuje krytyczne stanowisko Wydziału Konsumpcyjnego Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu wobec postulatów Komitetu Starozakonnych, w którym zauważa się, iż nie istnieją sprzyjające warunki do przesunięcia kilku tysięcy rodzin żydowskich do zajęć rolniczych. Ponadto Wydział Konsumpcyjny podważył pomysł wyrugowania przeszło 2300 rodzin żydowskich z zajęć propinacyjnych na wsi, ponieważ uznał, że skutkiem

¹⁹ A. Eisenbach, *Kwestia równouprawnienia Żydów w Królestwie Polskim*, Warszawa 1972, s. 230.

²⁰ R. Szmulewicz, *Dzieje Komitetu Starozakonnych...*, s. 38–39.

²¹ Tamże, s. 43–44.

²² Tamże, s. 31–32.

²³ A. Eisenbach, *Emancypacja Żydów...*, s. 195–196.

wyrugowania będzie wzrost liczby kramarzy żydowskich lub „włóczęgów i żebraków, a może nawet zbrodniarzy”²⁴.

Cesarz Aleksander I był otwarty na problemy ludności żydowskiej oraz skłonny do unormowania jej statusu poprzez nadanie tej grupie społecznej wielu praw. Przeciwnie zdanie w tej sprawie miał jego następca – car Mikołaj I, można by określić je jako stanowisko represyjne. Dążył on bowiem do: wyrugowania części Żydów z Cesarstwa i zrusyfikowania pozostałych poprzez narzucenie im prawosławia, wydalenia szynkarzy żydowskich z wewnętrznych guberni rosyjskich, zobowiązania Żydów do służby wojskowej, a także zakazania Żydom z zagranicy przyjazdu na terytorium Cesarstwa oraz Królestwa Polskiego i dożywotniego zwolnienia Żydów, którzy przeszli na prawosławie, z obowiązku płacenia podatków²⁵. W 1832 r. cesarz Mikołaj I powołał na namiestnika Królestwa Polskiego księcia Iwana Paskiewicza, który starał się prezentować stosunek do ludności żydowskiej zgodny z linią polityczną Mikołaja I, w czym zawierały się także plany odseparowania społeczności żydowskiej od pozostałej części społeczeństwa zamieszkującego Królestwo Polskie. Taka postawa namiestnika uniemożliwiała prowadzenie dalszej działalności przez Komitet Starozakonnych, który powołany był głównie do opracowania projektu reform zwiększających poziom asymilacji społeczności żydowskiej z całym społeczeństwem Królestwa Polskiego²⁶. Ostatecznie Komitet Starozakonnych zaprzestał prowadzenia swojej działalności w 1837 r., ponieważ Rada Administracyjna Królestwa Polskiego podjęła decyzję o jego likwidacji z powodu braku środków finansowych na dalsze prowadzenie działalności przez tę instytucję²⁷.

REFORMATORY ACTIVITY OF THE ORTHODOX COMMITTEE (1825–1837)

Summary

Decrees of 22 May 1825 and 3 June 1825, Tsar Alexander I appointed a committee of Jews in the Polish Kingdom also called Orthodox Committee. The purpose of the establishing this institution was drafting of reform of the Jewish population. Orthodox Committee consisted solely of Christians. Jews were Orthodox Committee advisors. Thanks to the efforts of the Committee the Rabbinical School was opened in 1826. Science in the Rabbinical School lasted six years. Only those who have graduated this school would have the right to stay a rabbi. Creating Rabbinical School, the Committee described the principles and the curriculum, which included, inter alia lectures of the Bible, Myszny and Talmud. It was also taught Hebrew, Polish, world history, Polish history, geography, mathematics and science.

The postulate of the Committee connected with the reform of the Jewish population was the

²⁴ Tenże, *Kwestia równouprawnienia Żydów w Królestwie Polskim*, Warszawa 1972, s. 230–231.

²⁵ D. Kandel, *Żydzi w roku 1812...*, s. 542–543.

²⁶ Tamże, s. 547–548.

²⁷ R. Szmulewicz, *Dzieje Komitetu Starozakonnych...*, s. 64, 68.

establishment of elementary schools for Jewish children and youth. The aim of this action was to reduce the impact of the Talmud to the young generation of Jews. Science in the elementary boys' school would last three years, in girls' school – two years. Teaching language was to be Polish. At the same time it was claimed that any Jew without graduating this elementary school and without receiving school certificate would not be able to marry.

Committee's activities led to organizing a four year course of ancient Hebrew on May 1, 1828, at the Warsaw University. Hebrew and rabbinical literature were taught on the course. This course was intended for the Catholic youth, which in the future were supposed to take posts of officials to supervise the Jewish population. Orthodox Committee ceased its activity in 1837 due to lack of funds for its maintenance.

Słowa kluczowe: Historia Żydów, Komitet Starozakonných